

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 lutego 2024 r.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu II Wydział Karny w składzie:

Przewodniczący SSA Andrzej Szliwa

Sędziowie: SA Bogusław Tocicki (spr.)

SA Artur Tomaszewski

Protokolant: Katarzyna Szypuła

przy udziale prokuratora Prokuratury (...) Dariusza Sulikowskiego

po rozpoznaniu 22 lutego 2024 r.

sprawy D. W., A. W. (1), B. W., L. W. (1), M. W. i W. W. (1)

o odszkodowanie i zadośćuczynienie

na skutek apelacji wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawców

od wyroku Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze

z 29 listopada 2023 r. sygn. akt III Ko 49/23

I. utrzymuje w mocy zaskarżony wyrok;

II. oddala wnioski o zasądzenie na rzecz wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. poniesionych kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie odwoławcze;

III. stwierdza, że wydatki postępowania odwoławczego ponosi Skarb Państwa.

UZASADNIENIE

Mimo wymogów określonych w przepisie art. 99a § 1 k.p.k., a także w przepisach Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 listopada 2019r. w sprawie wzorów formularzy uzasadnień wyroków oraz sposobu ich wypełniania (Dz.U z 2019r. poz. 2349), w niniejszej sprawie odstąpiono od opracowania uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego na formularzu UK, sporządzając uzasadnienie wyroku w sposób tradycyjny. Odstępstwo od tej zasady podyktowane zostało koniecznością zagwarantowania stronom postępowania prawa do rzetelnego procesu, który obejmuje także postępowanie odwoławcze, a to w kontekście art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw i Podstawowych Wolności.

Było to podyktowane tym, że forma oraz treść formularza w realiach niniejszej sprawy skutkowałaby niemożnością pełnego respektowania konwencyjnego standardu rzetelnego procesu. Należy podzielić stanowisko Sądu Najwyższego przedstawione w wyroku z dnia 11 sierpnia 2020r. (sygn. akt I KA 1/20), w który to, w ślad za prof. P. H. (por. „Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Komentarz, tom I red. L. Garlicki, Warszawa 2010, str. 305-306) uznał, że „wprawdzie prawo do dwuinstancyjnego rozpoznania sprawy karnej nie wynika wprost z art. 6 Konwencji, jest jednak oczywiste, że skoro w systemie prawa polskiego umieszczono prawo do zaskarżenia wyroku wydanego w pierwszej instancji, to takie państwo – strona Konwencji przewidując możliwość wniesienia

apelacji od wyroku, musi zapewnić do niej skuteczny dostęp, a co za tym idzie musi gwarantować odpowiednimi instrumentami procesowymi rzetelność samego postępowania odwoławczego”, a w konsekwencji, iż „aby nie doszło do naruszenia prawa strony do rzetelnego procesu sądowego (na etapie odwoławczym) opisanego w art. 6 ust. 1 EKPC, tak, jak jest on ujmowany i tłumaczony przez orzecznictwo ETPC, zwłaszcza że w systemie prawa polskiego istnieje nadzwyczajny środek zaskarżenia (kasacja), który może być oparty na naruszeniu prawa procesowego (w tym naruszeniu art. 433 § 1 i 2 k.p.k. w zw. z art. 457 § 3 k.p.k.), konieczne jest by kontrola ta w aspekcie standardu konwencyjnego realizowana była przez sąd odwoławczy, jak też i Sąd Najwyższy w ramach postępowania kasacyjnego”. Nie ulega przecież wątpliwości, iż kontrola ta może być dokonana jedynie poprzez zapoznanie się z argumentami sądu, przemawiającymi za przyjętym rozstrzygnięciem. Tym samym jakość uzasadnienia wyroku jest istotnym elementem prawa. Obligatoryjne nakazanie sporządzenia uzasadnień w formie formularzy (art. 99a § 1 k.p.k.), nie dawałoby w realiach niniejszej sprawy właściwego instrumentarium procesowego dla zrealizowania standardu prawa do rzetelnego procesu, gdyż niejednokrotnie, zwłaszcza w sprawach wieloosobowych i wielowątkowych, zarzuty ujęte w części wstępnej apelacji nie przystają do jej wniosków lub wykluczają się od strony formalnoprawnej, czy pozostają oderwane od wskazanej podstawy odwoławczej, bądź też formułowane są dopiero w uzasadnieniu.

W omawianej sprawie zakres podmiotowo-przedmiotowy sprawy, liczba wniesionych środków odwoławczych, sposób sporządzenia apelacji (w tym charakter podniesionych w nich zarzutów), w odniesieniu do przedmiotu samej sprawy oraz tych elementów, które musiały być brane pod uwagę z urzędu, prowadzi do wniosku, że sporządzenie uzasadnienia na formularzu UK 2 skutkowałoby niemożnością rzetelnego i konkretnego ustosunkowania się w toku postępowania do każdego istotnego argumentu zawartego w apelacji stron, a przede wszystkim przedstawienia konkluzji, które dla stron byłyby czytelne i wskazywałyby w jaki sposób dany wniosek został wyprowadzony.

Uzasadnienie stanowiska tut. Sądu stanowią nadto orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego oraz ETPC. Zważyć bowiem należy, że w sytuacji, kiedy art. 91 ust. 2 Konstytucji RP stanowi, iż „umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową” oraz wobec jednoczesnego stwierdzenia, że formularz nie pozwala na realizowanie obowiązku wynikającego z art. 457 § 3 k.p.k. w zw. z art. 433 § 1 i 2 k.p.k. zaniechanie sporządzenia uzasadnienia formularzowego okazało się konieczne.

Sporządzenie uzasadnienia wyroku w sposób tradycyjny znajduje oparcie w stanowisku Trybunału Konstytucyjnego wyrażonym w wyroku z dnia 19.12.2006r. w sprawie P 37/05 (OTK-A 2006/11/177). Stosowany zatem wprost przepis art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw i Podstawowych Wolności (Dz.U z 1993r., poz. 61, poz. 284 ze zm.) obliuguje sąd drugiej instancji do odniesienia się w uzasadnieniu wyroku do każdego istotnego – na tle konkretnej sprawy – argumentu. Tym samym brak odniesienia do takiej argumentacji stanowi o naruszeniu standardu rzetelnego procesu (tak m.in. ETPC w wyroku z 9.12.199r. Riuz Torija przeciwko Hiszpanii, A. 303-A, w: M.A. Nowicki: „Europejski Trybunał Praw Człowieka, Orzecznictwo, tom 1, Zakamycze 2001, s. 515- 516 i SN w wyroku z 16.01.2007r., sygn. akt V KK 328/06, z 6.04.2011r., sygn. akt V KK 368/10 i inne). Podobne stanowisko przedstawił Trybunał Konstytucyjny na tle art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, wskazując że uzasadnienie orzeczeń jest decydującym komponentem prawa do rzetelnego procesu sądowego i podstawą kontroli zewnętrznej orzeczenia przez organ wyższej instancji, bowiem dokumentuje argumenty przemawiające za przyjętym rozstrzygnięciem (wyrok TK z 16.01.2006r., sygn. SK 30/05, OTK-A 2006, nr 1 poz. 2, teza 4.3 uzasadnienia).

Mając powyższe na uwadze, uwzględniając także stanowisko Trybunału Konstytucyjnego wyrażone w sprawie P 37/05 oraz Sądu Najwyższego przedstawione w sprawie I KA 1/20, formułujące obowiązek sądu odwoławczego do każdorazowej oceny, w związku z kategorycznym brzmieniem art. 457 § 3 k.p.k. w zw. z art. 433 § 1 i 2 k.p.k., czy w danej sprawie może sporządzić uzasadnienie swojego wyroku na formularzu UK 2, nie naruszając podstawowych gwarancji strony do rzetelnego procesu odwoławczego, Sąd Apelacyjny w sprawie omawianej odstąpił od sporządzenia uzasadnienia w formie przewidzianej w art. 99a § 1 k.p.k.

W dniu 3 marca 2023r. r.pr. K. S., jako pełnomocnik z wyboru wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W., wystąpiła do Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze z wnioskiem o zasądzenie odszkodowania i zadośćuczynienia za represje, jakie spotkały ze strony władz radzieckich ich matkę A. W. (2), które miały polegać na tym, że za działalność w Armii Krajowej, gdzie pełniła funkcję łączniczki, która dostarczała i fałszowała dokumenty dla partyzantów AK, do których miała dostęp z racji zatrudnienia w Urzędzie Gminy R. i z powodu tej działalności została aresztowana w dniu 6 czerwca 1949r. przez funkcjonariuszy NKWD, następnie po skazaniu jej w oparciu o art. 58 k.k. RSFRR, była pozbawiona wolności do dnia 24 czerwca 1958r. przebywając w miejscach pozbawienia wolności znajdujących się w gestii MWD (Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR). Matka wnioskodawców najpierw przebywała w wileńskim więzieniu Ł., a następnie w więzieniu w K.. Ostatecznie została wywieziona do ZSRR, do obozu w W. (w Republice K.), gdzie pracowała w kopalni. Została zwolniona na podstawie uchwały z dnia 1 listopada 1957r. i z uwzględnieniem zaliczeń roboczych dni, wróciła do miejsca swego zamieszkania, miasta W.. Następnie, pod koniec 1958r. wyjechała z rodziną do J., gdzie zamieszkała na stałe (k. 2-13, 18-59).

Podstawą żądania odszkodowania i zadośćuczynienia przez wnioskodawcę były przepisy art. 8 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami).

Pełnomocnik wszystkich wnioskodawców, r.pr. K. S. wniosła o zasądzenie od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. kwot po 4.037.542,23 złotych tytułem zadośćuczynienia za krzywdę oraz kwot po 134.519,- złotych tytułem odszkodowania, czyli łącznej kwoty 25.032.368 złotych (k. 2-13).

Wyrokiem z dnia 29 listopada 2023r., sygn. akt: III Ko – 49/23 Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze, na podstawie art. 8 ust. 2a i 2b ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 1693) oddalił w całości wniosek kierowany w imieniu wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W., wystąpiła do Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze z wnioskiem o zasądzenie odszkodowania i zadośćuczynienia za represje, jakie spotkały ze strony władz radzieckich ich matkę A. W. (2). Ponadto stwierdził, że koszty postępowania ponosi Skarb Państwa oraz zasądził od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. kwoty po 240 złotych tytułem zwrotu kosztów związanych z ustanowieniem w sprawie pełnomocnika z wyboru (k. 127, 131-135).

W uzasadnieniu swojego orzeczenia Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze podkreślił, że niezależnie od subiektywnego odczucia dzieci represjonowanej A. W. (2), nie ma żadnego bezpośredniego dowodu potwierdzającego wypełnienie przesłanek do zasądzenia odszkodowania i zadośćuczynienia przez wnioskodawcę były przepisy art. 8 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami). Sąd Okręgowy uznał kserokopię życiorysu A. W. (2) za wiarygodną wyłącznie w tym sensie, że podpisała ona ten dokument prywatny i złożyła oświadczenie o treści opisanej w życiorysie. Nie było kwestionowane, że w okresie od dnia 6 czerwca 1949r. do dnia 24 czerwca 1958r. A. W. (2) była pozbawiona wolności w więzieniach w W. (Ł.) i w K., a następnie zesłana do obozu w W., przy czym były to miejsca odosobnienia znajdujące się pod nadzorem MWD (Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR). Wiarygodne były także przedstawione warunki życia w więzieniach i w obozie, w których przebywała matka wnioskodawców, a także ich konsekwencje dla stanu zdrowia A. W. (2), jej sytuacji rodzinnej i dalszego życia. Sąd Okręgowy nie dał natomiast wiary twierdzeniom, że A. W. (2) była członkiem Armii Krajowej i w ramach swojej przynależności pełniła funkcję łączniczki w oddziałach Armii Krajowej i że była represjonowana właśnie za tę działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Uznał te twierdzenia za całkowicie gołosłowne, nieoparte żadnym, obiektywnym i nie budzącym wątpliwości dowodem, w szczególności dowodami urzędowymi, szczególnie materiałami Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych w W., ani dokumentami z IPN. Podkreślił przy tym, że w zgromadzonym materiale dowodowym nie ma żadnego dokumentu świadczącego o tym, by władze ZSRR miały wiedzę, że A. W. (2) współpracowała z Armią Krajową w latach 1943-1945, a

także że z tego właśnie powodu została aresztowana przez NKWD w dniu 6 czerwca 1946r. Wnioskodawcy nie wykazali także, że A. W. (2) była łączniczką w ruchu oporu i skazano w oparciu o art. 58 k.k. RSFRR. Nie przedstawiono żadnego orzeczenia lub choćby jego kopii albo innego dokumentu, w którym znajdowałyby się wzmianka o istnieniu i treści wyroku bądź innego orzeczenia. Wątpliwości Sądu I instancji budziło również, że A. W. (2), ur. (...), we wrześniu 1939 r. miała 10 lat, a zatem miałyby wstąpić do Armii Krajowej w wieku 14 lat (w 1943r.), zaś zakończyła działalność niepodległościową w 1945r., kiedy wyjechała do W., a zatem miała ówczesnie 16 lat. Z uwagi na wiek nie mogła ona pracować w Urzędzie Gminy R., mieć dostęp do przepustek oraz dostarczać i fałszować dokumenty dla partyzantów AK.

Ostatecznie Sąd Okręgowy dał wiarę wnioskodawcom, że są oni subiektywnie przekonane, że ich matka była represjonowana za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, jednak nie potwierdzają tego przekonania żadne obiektywne dowody (k. 131-135).

Powyższy wyrok zaskarżyła w całości r.pr. K. S., jako pełnomocnik z wyboru wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. (k. 138-140). Powołując się m.in. na przepisy art. art. 438 pkt 2 i 3 k.p.k. zaskarżonemu orzeczeniu zarzuciła:

1) błąd w ustaleniach faktycznych stanowiących podstawę orzeczenia, poprzez błędne ustalenie, że w przedmiotowej sprawie, nie zostały spełnione przesłanki pozwalające na zasądzenie na rzecz wnioskodawców zadośćuczynienia i odszkodowania za krzywdę i szkodę ich matki A. W. (2), co doprowadziło do błędnego niezastosowania prawa materialnego, tj. art. 8 ust. 1 w zw. z art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego;

2) obrazę przepisów postępowania, która mogła mieć wpływ na treść orzeczenia, tj. art. 7 k.p.k. poprzez dowolną ocenę dowodów i wyciągnięcie z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wniosków sprzecznych z zasadami prawidłowego rozumowania, doświadczenia życiowego i wskazaniami wiedzy, w tym w szczególności nieprawidłowa ocena zeznań wnioskodawców oraz uznanie, że załączony do wniosku inicjującego postępowanie życiorys A. W. (2) nie ma w przedmiotowej sprawie pełnej wartości dowodowej, podczas gdy w żaden sposób nie wskazano przekonująco dlaczego miałyby nie mieć przymiotu wiarygodności;

3) obrazę przepisów postępowania, która mogła mieć wpływ na treść orzeczenia, tj. art. 7 k.p.k. poprzez dowolną ocenę dowodów i wyciągnięcie z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wniosków sprzecznych z zasadami prawidłowego rozumowania, doświadczenia życiowego i wskazaniami wiedzy, prowadzącymi do poczynienia błędnych ustaleń faktycznych, tj.: uznanie, że zatrzymanie i pozbawienie wolności A. W. (2) nie miało związku z działalnością niepodległościową matki wnioskodawców, podczas gdy represjonowanie jej miało związek z działalnością niepodległościową, w sytuacji gdy zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, zachowanie tożsame z tym represjonowanej, traktowane jest jako działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Podnosząc powyższe zarzuty, r.pr. K. S., jako pełnomocnik z wyboru wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. wniosła o:

1) zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie żądań wnioskodawców, tj. zasądzenie na ich rzecz łącznej kwoty 24.225.253,40 złotych tytułem zadośćuczynienia za krzywdę oraz łącznej kwoty 807.114,05 złotych tytułem odszkodowania za szkodę, wynikających z doznania przez ich matkę A. W. (2) na skutek represjonowania jej przez radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości działające na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim w okresie od 6 czerwca 1949 r. do dnia 24 czerwca 1958 r. za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia uprawomocnienia się wyroku do dnia zapłaty;

2) ewentualnie – uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania;

3) zasądzenie od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawcy kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja wniesiona przez r.pr. K. S., jako pełnomocnika z wyboru wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W., nie zasługuje na uwzględnienie, gdyż wbrew stanowisku wnioskodawców i ich, Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze w sposób obiektywny, rzeczowy w i konsekwencji sprawiedliwy, ocenił podstawy złożonych żądań.

Ponieważ podstawą wspomnianych żądań wnioskodawców były przepisy art. 8 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami), warto je w tym miejscu zacytować, gdyż pozwoli to rzeczowo odnieść się do zgłoszonych roszczeń i dowodów przedstawionych przez wnioskodawczynię na ich uzasadnienie.

Przepis art. 8 ust. 1 cyt. wyżej ustawy stanowi, że osobie, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia albo wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981r. w Polsce stanu wojennego, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłe z wykonania orzeczenia albo decyzji. W razie śmierci tej osoby uprawnienie to przechodzi na małżonka, dzieci i rodziców.

Z kolei, przepis art. 8 ust. 2a cyt. wyżej ustawy wprowadza zasadę, że **uprawnienia określone w art. 8 ust. 1 powołanej ustawy przysługują również osobom, mieszkającym obecnie bądź w chwili śmierci w Polsce, represjonowanym przez radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organy pozasądowe, działające na obecnym terytorium Polski w okresie od dnia 1 lipca 1944r. do dnia 31 grudnia 1956r. oraz na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 1 stycznia 1944 r. do dnia 31 grudnia 1956 r., za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub z powodu takiej działalności.** Żądanie odszkodowania i zadośćuczynienia należy zgłosić w sądzie okręgowym, w którego okręgu zamieszkuje osoba składająca żądanie; sąd ten jest właściwy do rozpoznania sprawy. Przepis art. 1 ust. 3 cyt. ustawy stosuje się odpowiednio, zaś przepisy art. 9-11 tej ustawy nie mają zastosowania.

Jednocześnie, zgodnie z art. 8 ust. 2b ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2018r. poz. 2099), **przez działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, o której mowa w art. 8 ust. 2a ustawy, w odniesieniu do osób represjonowanych na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim poza obecnym terytorium Polski, należy rozumieć działalność w okresie od dnia 17 września 1939r. do dnia 5 lutego 1946r.**

Roszczenie takie przysługują osobie represjonowanej, a wypadku śmierci osoby represjonowanej, o której mowa w art. 11 ust. 1 cyt. ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, przysługujące jej uprawnienia do żądania od Skarbu Państwa odszkodowania za poniesioną szkodę i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę przechodzą na osoby wymienione w art. 8 ust. 1 zdanie drugie powołanej ustawy, to jest na małżonka, dzieci i rodziców (por. uchwała SN z dnia 22.01.1992r. sygn. I KZP – 37/91, OSNKW 1992, z. 5-6, poz. 38).

Warunkiem przyznania odszkodowania i zadośćuczynienia za represje ze strony radzieckich organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organów pozasądowych, działających na obecnym terytorium Polski w okresie od dnia 1 lipca 1944r. do dnia 31 grudnia 1956r. oraz na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 1 stycznia 1944r. do dnia 31 grudnia 1956r., na podstawie art. 8 ust. 2a-b w zw. z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami) jest stwierdzenie następujących okoliczności:

- 1) czy daną osobę, mieszkającą obecnie bądź w chwili śmierci w Polsce, dotknęły represje (śmierć) ze strony radzieckich organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organów pozasądowych;
- 2) czy wspomniane radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organy pozasądowe, stosowały represje, działając na obecnym terytorium Polski w okresie od dnia 1 lipca 1944r. do dnia 31 grudnia 1956r. oraz na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 1 stycznia 1944r. do dnia 31 grudnia 1956r.;
- 3) czy osoba, którą dotknęły represje (śmierć) ze strony radzieckich organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organów pozasądowych, prowadziła działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego;
- 4) czy osoba represjonowana na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim poza obecnym terytorium Polski, prowadziła działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego w okresie od dnia 17 września 1939r. do dnia 5 lutego 1946r.;
- 5) czy wspomniana osoba, była represjonowana (pozbawiona życia) ze strony radzieckich organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organów pozasądowych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub z powodu takiej działalności (a zatem czy zachodzi związek przyczynowy między represjami, śmiercią a wspomnianą działalnością).

Jednocześnie, wielokrotnie i dobitnie podkreślano w orzecznictwie, że „zasądzenie odszkodowania dochodzonego w oparciu o ustawę z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działanie na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego warunkowane jest udowodnieniem związku zachodzącego pomiędzy wykazywaną szkodą lub krzywdą a orzeczeniem, którego nieważność została stwierdzona, lub takiego związku z represjami, jakie osobę tę spotkały ze strony radzieckich organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organów pozasądowych w warunkach, o których mowa w ust. 2a i 2b art. 8 ustawy lutowej. **Ten związek musi być udowodniony, nie może opierać się jedynie na domniemaniu, ciężar przy tym dowodu (lub co najmniej inicjatywy dowodowej), spoczywa na wnioskodawcy**” (por. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 30.03.1999r. sygn. II AKa – 69/99, OSA 1999, nr 4, poz. 35). „**Nie wystarcza samo stwierdzenie, iż określona osoba była represjonowana przez radzieckie organy wymiaru sprawiedliwości oraz, że działała ona na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, ponieważ wymagane jest udowodnienie związku pomiędzy taką działalnością a wydanym orzeczeniem lub działaniem niosącym represje**” (por. wyrok SA w Katowicach z dnia 13.11.2003r. sygn. II AKa – 369/03, LEX nr 1281214). Oczywiście, ciężar udowodnienia wskazanych wyżej przesłanek istnienia odpowiedzialności Skarbu Państwa ciążył na wnioskodawcach: M. W., L. W., W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. oraz ich pełnomocnikach procesowych.

Oceniając zaskarżony wyrok należy stwierdzić, że Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze przeprowadził starannie i cierpliwie wszystkie istotne dowody wnioskowane przez wnioskodawców i ich pełnomocnika z wyboru, istotne dla rozstrzygnięcia. Podczas postępowania dowodowego Sąd I instancji wyczerpał wszystkie dostępne możliwości dowodowe, respektując przy tym zasady procesowe, w tym zasadę prawdy materialnej (art. 2 § 2 k.p.k.), zasadę bezstronności (art. 4 k.p.k.), a także zasadę swobodnej oceny dowodów (art. 7 k.p.k.). Dokonane w wyroku ustalenia faktyczne wolne są od błędów i uwzględniają całokształt okoliczności ujawnionych w toku rozprawy (art. 410 k.p.k.). Sąd I instancji starannie ocenił ujawniony materiał dowodowy i słusznie doszedł do przekonania, że wnioskodawcy: M. W., L. W. (2), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. oraz ich pełnomocnicy procesowi nie wykazali, aby represje, których doznała matka wnioskodawców, A. W. (2) ze strony władz radzieckich były odwetem za jej działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub z powodu takiej działalności. Postępowanie dowodowe nie wykazało nawet czy A. W. (2) rzeczywiście prowadziła działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, była członkiem Armii Krajowej lub jakiegokolwiek innej organizacji partyzanckiej, która za cel stawiała sobie wyzwolenie Polski i aby z powodu takiej działalności ponieśli śmierć z rąk NKWD.

Swoje stanowisko Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze uzasadnił na tyle wyczerpująco i przekonująco, uwzględniając obiektywnie wszelkie okoliczności (art. 4 k.p.k.) i wypełnione zostały wymogi określone dla uzasadnienia wyroku

przewidziane w przepisie art. 424 k.p.k. i uzasadnienie to w pełni pozwalało na kontrolę instancyjną zaskarżonego wyroku.

W szczególności, Sąd I instancji przeanalizował wszelkie dowody przedstawione w postępowaniu przez pełnomocnika wnioskodawców, w tym zeznania wnioskodawców: M. W. (k. 112, 113v-114v), L. W. (1) (k. 112-113v), W. W. (1) (k. 111v), A. W. (1), B. W. (k. 113, 114v) i D. W. (k. 113v-114), jak również dokumenty:

- 1) akty urodzenia wnioskodawców (k. 15, 18, 20, 22, 24, 26, 27) i akt zgonu A. W. (2) (k. 16);
- 2) uwierzytelnione tłumaczenie zaświadczenia Nr (...) wydanego w dniu 17 czerwca 1958r. przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ZSRR potwierdzające, że matka wnioskodawców A. W. (2) przebywała od 6.06.1949r. do 24.06.1958r. w miejscach pozbawienia wolności znajdujących się w gestii MWD (ministerstwa Spraw Wewnętrznych), skąd została zwolniona na podstawie Uchwały z dnia 1 listopada 1957r. z uwzględnieniem zaliczeń roboczych dni (k. 28);
- 3) kserokopia życiorysu (bez daty) podpisanego przez A. W. (2) (k. 29), sporządzonego na podstawie ustnego przekazu przez jej córkę D. W. (k. 114);
- 4) artykuł D. R.: „Polacy w sowieckich obozach kontrolno-filtracyjnych (1944-1946)”, opublikowany w: Dzieje Najnowsze 2004, Nr 36/4, s. 85-109 (k. 30-42);
- 5) artykuł A. K.: „Miasto przeklęte”, opublikowany w: Tygodnik Wprost (...) (852) (k. 43);
- 6) artykuł S. K.: „Gulag: Niewolnictwo XX wieku”, opublikowany w Biuletynie IPN (k. 44-50);
- 7) artykuł D. R.: „Z dziejów sowieckich obozów dla Polaków z W.: Łagier Nr (...) w J. koło S.”, opublikowany w: A. L.. (...), 2001 (k. 51-58);
- 8) komunikat Prezesa GUS z 20 stycznia 2023r. w sprawie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku w grudniu 2022r. (k. 59);
- 9) akta paszportowe A. W. (2) przekazane przez Oddział (...) we W. (k. 87, 88-99).

Żaden ze wskazanych dowodów absolutnie nie potwierdzał w sposób bezpośredni, że matka wnioskodawców, A. W. (2) prowadziła działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego w okresie od dnia 17 września 1939r. do dnia 5 lutego 1946r. na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim poza obecnym terytorium Polski (a zatem gdy była w wieku od 10 do 16 lat), była członkinią Armii Krajowej lub jakiegokolwiek innej organizacji partyzanckiej, która za cel stawiała sobie wyzwolenie Polski i aby z powodu takiej działalności została skazana i następnie represjonowana w miejscach pozbawienia wolności przez służby podległe Ministerstwu Spraw Wewnętrznych ZSRR.

Oceny tej nie zmieniły także dowody przedstawione przez pełnomocnika wnioskodawców, a zatem uwierzytelnione tłumaczenie zaświadczenia Nr (...) wydanego w dniu 17 czerwca 1958r. przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ZSRR potwierdzające, że matka wnioskodawców A. W. (2) przebywała od 6.06.1949r. do 24.06.1958r. w miejscach pozbawienia wolności znajdujących się w gestii MWD (ministerstwa Spraw Wewnętrznych), skąd została zwolniona na podstawie Uchwały z dnia 1 listopada 1957r. z uwzględnieniem zaliczeń roboczych dni (k. 28), kserokopia życiorysu (bez daty) podpisanego przez A. W. (2) (k. 29), sporządzonego przez jej córkę D. W. (k. 114), jak również publikacje dołączone do akt przez pełnomocnika wnioskodawców (k. 30-42, 43, 44-50, 51-58).

Po pierwsze, jak wynika z trafnych ustaleń faktycznych Sądu Okręgowego w Jeleniej Górze, w żadnym z przedstawionych wyżej dowodów osobowych oraz dowodów z dokumentów nie wskazano bezpośrednio i w sposób dający się zweryfikować, że matka wnioskodawców, A. W. (2) prowadziła działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego w okresie od dnia 17 września 1939r. do dnia 5 lutego 1946r. na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim poza obecnym terytorium Polski (a zatem gdy była w wieku od 10 do 16 lat), była

członkinią Armii Krajowej lub jakiegokolwiek innej organizacji partyzanckiej, która za cel stawiała sobie wyzwolenie Polski. Nie ustalono ani nazwy takiego oddziału, jego liczebności i zasięgu terytorialnego działalności, ani danych o jego dowódcy lub członkach, nie ustalono ewentualnych pseudonimów żadnej z tych osób, nie wyłączając bliskich wnioskodawczyni. Takich danych absolutnie nie dostarczyły także publikacje przedstawione przez pełnomocnika wnioskodawców (k. 30-42, 43, 44-50, 51-58) (k. 97-99), zawierające bardzo ogólne informacje o oddziałach AK działających na W. i terenach dzisiejszej Białorusi.

Trzeba pamiętać, że od czasu wejścia w życie ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1693 z późniejszymi zmianami), minęło już niemal 33 lata, a zatem był to czas pozwalający na przeprowadzenie badań i ustaleń, czy bliscy wnioskodawczyni działali w Armii Krajowej. Tymczasem brak takich dowodów, przy czym ciężar wykazania wspomnianych okoliczności spoczywał na wnioskodawcach, jak wyżej przedstawiono.

Po wtóre, za gołosłowne i niedające się zweryfikować przedstawionymi dowodami należało uznać twierdzenia wnioskodawców o przynależności A. W. (2) do partyzanckich ugrupowań AK albo współpracy z nimi wobec braku jakichkolwiek obiektywnych i przekonujących dowodów. Sąd I instancji słusznie dał wyraz temu, że zachodzą w tej sytuacji poważne wątpliwości. W szczególności, ani życiorys (bez daty) podpisany przez A. W. (2) (k. 29), sporządzonego nie osobiście przez nią, lecz na podstawie ustnego przekazu przez jej córkę, D. W. (k. 114), ani zeznania wnioskodawców, przywołujących szczątkowe wspomnienia A. W. (2), niewykraczające poza dane wskazane w wymienionym wcześniej życiorysie (k. 29), nie pozwalają na ustalenia czy w ogóle ugrupowania zbrojne istniejące wówczas na terenie, gdzie mieszkała A. W. (2) były formacjami AK, formacjami innych organizacji czy też luźnymi ugrupowaniami zbrojnymi, działającymi bez głębszych formalnych struktur, zaplecza ideologiczno-politycznego i bliżej sprecyzowanych celów, a trzeba wskazać, że takich też było zarówno podczas wojny, jak i po jej zakończeniu bardzo wiele. Nie można w żadnej mierze potwierdzić nie tylko czy matka wnioskodawców, A. W. (2) – ze względu na młody wiek – pracowała w Urzędzie Gminy R., mieć dostęp do przepustek oraz dostarczać i fałszować dokumenty dla partyzantów AK, jak również czy jakiegokolwiek oddziały partyzanckie korzystały z takich sfałszowanych dokumentów pochodzących z Urzędu Gminy R..

Ani w życiorysie A. W. (2) (k. 29), ani w zeznaniach wnioskodawców, nie opisywano na czym konkretnie miałyby polegać działalność matki wnioskodawców w ramach „partyzantki”, jakiego rodzaju były to kontakty, jakie były sposoby i środki kontaktu z partyzantami, wobec ilu osób wydano sfałszowane dokumenty, na rzecz jakich osób lub oddziałów (np. poprzez weryfikację pseudonimów lub innych dane pozwalających na ustalenie nazw oddziałów, ich dowódców, nazw ugrupowań partyzanckich itp.).

Po trzecie, w żadnej z przedstawionych przez pełnomocnika wnioskodawców publikacji historycznych lub popularyzatorskich nie było nawet najmniejszych śladów działalności A. W. (2) na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Takich dowodów nie dostarcza artykuł D. R.: „Polacy w sowieckich obozach kontrolno-filtracyjnych (1944-1946)”, opublikowany: Dzieje Najnowsze 2004, Nr (...), s. 85-109 (k. 30-42), gdyż odnosi się do okresu, kiedy A. W. (2) nie była jeszcze pozbawiona wolności i osadzona w miejscach odosobnienia pod nadzorem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR. Podobnie artykuł D. R.: „Z dziejów sowieckich obozów dla Polaków z W.: Łagier Nr (...) w J. koło S.”, opublikowany: A. L. (...), 2001 (k. 51-58) odnosi się do obozu, w których w ogóle nie była osadzona matka wnioskodawców, A. W. (2).

Żadnych danych na temat A. W. (2) nie dostarczają także kolejne publikacje, w tym artykuł A. K.: „Miasto przekłete”, opublikowany w Tygodniku Wprost (...) (852) (k. 43) oraz publikacja S. K.: „Gułag: Niewolnictwo XX wieku” z Biuletynu IPN (k. 44-50).

Po czwarte, Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze słusznie i odpowiedzialnie podkreślił, że niezależnie od subiektywnego odczucia dzieci represjonowanej A. W. (2), nie ma żadnego bezpośredniego dowodu potwierdzającego wypełnienie

przesłanek do zasądzenia odszkodowania i zadośćuczynienia przez wnioskodawcę były przepisy art. 8 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami).

Nie było kwestionowane to, że w okresie od dnia 6 czerwca 1949r. do dnia 24 czerwca 1958r. A. W. (2) była pozbawiona wolności w więzieniach w W. (Ł.) i w K., a następnie zesłana do obozu w W., przy czym były to miejsca odosobnienia znajdujące się pod nadzorem MWD (Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR). Wiarygodne były także przedstawione warunki życia w więzieniach i w obozie, w których przebywała matka wnioskodawców, a także ich konsekwencje dla stanu zdrowia A. W. (2), jej sytuacji rodzinnej i dalszego życia. Nie oznacza to jednak, że represje, które spotkały A. W. (2) musiały być związane z jakąkolwiek jej działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego i to w okresie e od dnia 17 września 1939r. do dnia 5 lutego 1946r., a nie później. Tylko działalność we wskazanym wyżej okresie dawała bowiem podstawę do odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa na gruncie art. 8 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami).

Co charakterystyczne, A. W. (2) została aresztowana w dniu 6 czerwca 1949r., a zatem już po ponad 3 latach od zamknięcia okresu uprawniającego do ubiegania się o odszkodowanie i zadość uczynienie na podstawie wskazanej wyżej ustawy. Nie można zatem pominąć, że mogła zostać pozbawiona wolności z innych powodów niż działalność niepodległościowa do dnia 5 lutego 1946r., albo z samego faktu bycia Polką. Jednak w takim wypadku przepisy ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami) nie dają podstaw do ubiegania się o rekompensatę za represje.

Po piąte, absolutnie niezrozumiałe jest to, że przez 13 lat od wejścia w życie ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami) aż do swojej śmierci w dniu 5 maja 2004r. A. W. (2) nie ubiegała się o odszkodowanie i zadośćuczynienie za represje władz radzieckich wobec niej. Co więcej, nie inicjowała żadnych postępowań przez Urzędem do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych w W., ani w Instytucie Pamięci Narodowej, które pozwoliłyby na zdobycie jakichkolwiek dokumentów lub innych danych o jej działalności niepodległościowej. To osłabia wymowę spisanego przez jej córkę życiorysu, podpisanego przez A. W. (2) (k. 29).

Taka postawa matki wnioskodawców mogła świadczyć o głębokich traumatycznych przeżyciach i niechęci do wracania do trudnych doświadczeń życiowych, jak również mogła świadczyć o tym, że w opowieściach wobec członków najbliższej rodziny mogła przedstawiać życzeniowo swoją postawę patriotyczną, choć rzeczywiście żadnej działalności niepodległościowej nie prowadziła.

Po szóste, w zgromadzonym materiale dowodowym nie ma żadnego dokumentu świadczącego o tym, by władze ZSRR miały wiedzę, że A. W. (2) współpracowała z Armią Krajową w latach 1943-1945, a także że z tego właśnie powodu została aresztowana przez NKWD w dniu 6 czerwca 1946r. Wnioskodawcy nie wykazali także, że A. W. (2) była łączniczką w ruchu oporu i skazano w oparciu o art. 58 k.k. RSFR. Nie przedstawiono żadnego orzeczenia lub choćby jego kopii albo innego dokumentu, w którym znajdowałaby się wzmianka o istnieniu i treści wyroku bądź innego orzeczenia.

Po siódme, wątpliwości Sądu I instancji słusznie wzbudziło to, że A. W. (2), ur. (...), we wrześniu 1939 r. miała 10 lat, a zatem miałyby wstąpić do Armii Krajowej w wieku 14 lat (w 1943r.), zaś zakończyła działalność niepodległościową w 1945r., kiedy wyjechała do W., a zatem miała ówczesnie 16 lat. Z uwagi na wiek jest wysoce nieprawdopodobne, aby mogła ona pracować w Urzędzie Gminy R., mieć dostęp do przepustek oraz dostarczać i fałszować dokumenty dla partyzantów AK. Ze względu na wiek, a także konieczność ewentualnego zapewnienia dyskrecji w wypadku działań

partyzanckich, trudno przypuszczać, by powierzano tak młodej osobie istotne działania na rzecz osób działających w podziemiu patriotycznym.

Po ósme, wnioskodawcy nie wykazali także, aby A. W. (2) korzystała z innych możliwości rekompensaty za represje, jakie spotkały ją ze strony władz ZSRR na podstawie przepisów ustawy z dnia 24 stycznia 1991r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (obecnie tekst jednolity: Dz. U. z 2018r. poz. 276). Jeśli takie uprawnienia otrzymywała, to była to właśnie forma rekompensaty ze strony Państwa Polskiego za represje, w warunkach, gdy osoba represjonowana nie mogłaby wykazać przesłanek z ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2021r. poz. 1963 z późniejszymi zmianami).

Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny utrzymał zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w mocy (art. 437 § 1 k.p.k.).

Orzeczenie o kosztach sądowych za postępowanie odwoławcze, w szczególności związane z oddaleniem wniosku o zasądzenie na rzecz wnioskodawców: M. W., L. W. (1), W. W. (1), A. W. (1), B. W. i D. W. poniesionych kosztów zastępstwa procesowego za postępowanie odwoławcze, oparto o przepis art. 636 § 1 k.p.k., stosowany na podstawie art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (obecnie tekst jednolity: Dz.U. z 2018r. poz. 2099), stanowiącym *lex specialis* do zasady wyrażonej w art. 13 powołanej ustawy, w wypadku nieuwzględnienia środków odwoławczych wniesionych wyłącznie przez wnioskodawców od wyroku sądu I instancji (pomocniczo por. postanowienie Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 9 stycznia 2014r. sygn. WK – 17/13, LEX nr 1413616).

SSA Bogusław Tocicki (spr.) SSA Andrzej Szliwa SSA Artur Tomaszewski